

ного життя Україні, ми вважаємо, що оптимальним підходом виступає роулсианський, який зводиться до того, що лише зі збалансування економічної, екологічної та соціальної ефективності можна досягти найвищого рівня добробуту громадян.

Перспективи подальших пошуків стосовно окресленої тематики полягають у тому, що для нас необхідна розробка власного підходу до розуміння соціальної справедливості. Цей абсолютно новий підхід міг би макси-

мально всебічно відобразити усі специфічні аспекти нашого менталітету, економічної поведінки, охопити історичний досвід та адаптувати його в умовах світової економічної глобалізації.

Отже, за допомогою систематичної роботи в пошуку власних методологічних підходів до реалізації державної антикризової політики через розуміння важливості соціальної справедливості можна досягати поставлених державних цілей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Демчук Н. І. Циклічність та негативні наслідки фінансово-економічної кризи в Україні / Н. І. Демчук // *Ефективна економіка*. – 2011. – № 1. – С. 56–62.
2. Дишлева А. М. Бюджетна політика в умовах циклічного розвитку економіки / А. М. Дишлева // *Наукові праці НДФІ*. – 2010. – № 3. – С. 59–67.
3. Економічна політика : навч. посіб. / [О. О. Беляєв, А. С. Бебело, М. І. Діба та ін.]. – К. : КНЕУ, 2004. – 287 с.
4. Крупа В. Соціально-демографічні аспекти використання потенціалу сільських територій / В. Крупа, О. Крупа // *Аграрна економіка*. – 2016. – Т. 9, № 1–2. – С. 9–18.
5. Корчинська О. Формування державної підтримки розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму / О. Корчинська // *Аграрна економіка*. – 2016. – Т. 9, № 1–2. – С. 27–32.
6. Лагутін В. Д. Людина і економіка: соціо-економіка / В. Д. Лагутін. – К., 1996. – 514 с.
7. Петросян Д. Соціальна справедливість в економічних отношениях: інституціональні аспекти / Д. Петросян // *Вопросы экономики*. – 2007. – № 2. – С. 59–67.
8. Пиндайк Р. Микроэкономика / Р. Пиндайк, Д. Рубенфельд. – М. : Экономика, 1992. – 509 с.
9. Рудченко Т. Визначення рамок державного регулювання у контексті встановлення оптимального співвідношення між соціальною справедливістю та економічною ефективністю / Т. Рудченко, І. Катрич // *Наукові праці ДонНТУ*. – 2009. – Т. 1, № 36. – С. 40–46.
10. Черваньов О. І. Міждисциплінарний словник з менеджменту : навч. посіб. / О. І. Черваньов, О. І. Жилінська, М. В. Петровський. – К. : Нічлава, 2011. – 624 с.
11. Черевко Г. В. Державне регулювання економіки в АПК : навч. посіб. / Г. В. Черевко. – К. : Знання, 2006. – 339 с.

JEL Q 180

УДК 338.439(477)

ОЦІНКА СТАНУ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Я. Янишин, к. е. н., в. о. професора
Львівський національний аграрний університет

© Я. Янишин, 2016

Янишин Я. Оцінка стану продовольчої безпеки України

Проаналізовано сучасний стан ринку харчової промисловості. Розглянуто основні аспекти проблеми продовольчої безпеки України на сучасному етапі розвитку. Виявлено умови забезпечення рівня достатності споживання харчових продуктів. Проаналізовано показники оцінки продовольчої безпеки держави. Розглянуто фактори продовольчої безпеки країни. Наведена характеристика стану продовольчої безпеки в Україні. Визначено складові механізми забезпечення продовольчої безпеки. На основі аналізу чинників, які формують стан продовольчої безпеки України, запропоновано шляхи покращення ситуації.

Ключові слова: продовольча безпека, сільське господарство, індикатори для оцінки продовольчої безпеки, показник достатності споживання продуктів харчування, раціональні норми споживання, динаміка виробництва.

Yanyshyn Ya. Assessment of food security of Ukraine

The purpose of this article is to identify the key problems of food security in Ukraine and to determine the way of their solutions. During writing the article the general scientific and special methods, in particular, the methods of induction and deduction, analytical, statistical and economic and graphical methods were used.

The current state of food market is analysed. The main aspects of food security of Ukraine at the present stage of development are considered. The terms of its provision are discovered and the indicators for assessing food security are identified. The factors of food security are considered in the article. The characteristic of the state of food security in Ukraine is presented. The composition mechanism of ensuring the food security is determined. On the base of identified problems that threaten the food security of Ukraine, the ways of improvements are proposed.

Results of the study can be used in the process of development of the programs of increasing

Key words: food security, agriculture, indicators for assessing food security, indicator of the food consumption sufficiency, rational consumption rates, dynamics of production.

Янишин Я. Оценка состояния продовольственной безопасности Украины

Дан анализ современного состояния рынка пищевой промышленности. Рассмотрены основные аспекты продовольственной безопасности Украины на современном этапе развития. Выявлены условия обеспечения уровня достаточности потребления пищевых продуктов. Проанализированы показатели оценки продовольственной безопасности государства. Рассматриваются факторы продовольственной безопасности страны. Приведена характеристика состояния продовольственной безопасности в Украине. Определены составляющие механизма обеспечения продовольственной безопасности. На основе анализа факторов, формирующих состояние продовольственной безопасности Украины, предложены пути улучшения ситуации.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, сельское хозяйство, индикаторы оценки продовольственной безопасности, показатель достаточности потребления продуктов питания, рациональные нормы потребления, динамика производства.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли в Україні триває структурна перебудова промислових, агропромислових та інших виробничих і невиробничих комплексів, значно посилюється їх орієнтація на всебічне і повне задоволення потреб населення в товарах народного споживання, передусім у недорогих продовольчих товарах високої якості, пріоритетного значення набувають проблеми розвитку і функціонування харчової промисловості, її галузей, підгалузей і виробництв, ефективність діяльності яких значною мірою визначає ефективність функціонування всього народного господарства, а також формує продовольчу безпеку держави. Вирішити проблеми продовольчої безпеки неможливо без адекватної оцінки її стану, тому оцінка основних індикаторів продовольчої безпеки сьогодні становить значний науковий і практичний інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у теорію забезпечення продовольчої безпеки зробили такі дослідники, як В. Шлемко [13], який визначив суть та фактори формування економічної безпеки, Л. Березіна [1], котра показала місце галузі АПК в економічній безпеці держави,

І. Кобута, О. Шевцов [7], які проаналізували вплив державної підтримки на формування продовольчої безпеки в умовах інтеграційних процесів. Аналіз основних тенденцій у формуванні рівня продовольчої безпеки держави відображено у праці Т. Мостенської [9]; О. Щекевич [14] підкреслює значення аграрної галузі як складової світової економічної безпеки; Г. Тарасюк [11] акцентує увагу на необхідності вдосконалювати норми й стандарти АПК та харчової галузі як основ формування продовольчої безпеки. Проте дослідженість цієї проблеми не повністю відповідає поточним потребам державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки, оскільки постійно змінюються економічна ситуація в країні, стандарти і норми споживання продукції харчування, вимоги до якості продукції.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – вивчити загальний стан та проблеми забезпечення продовольчої безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Продовольча безпека держави розглядається як її спроможність гарантувати задоволення потреб у продовольстві на рівні, необхідному для нормальної життєдіяльності насе-

лення. Забезпечення продовольчої безпеки нації на сучасному етапі повинно бути не тільки стратегічною метою розвитку вітчизняного продовольчого ринку, а й основою суверенітету, економічної безпеки, соціальної стійкості держави, серйозним важелем її незалежності в міжнародних відносинах і геополітичній стратегії [10; 12; 13, с. 13].

Як зазначає Л. Гнатишин, «надійність продовольчого забезпечення є визначальною передумовою не тільки ефективного соціально-економічного розвитку держави, а й її політичної незалежності, що спонукає прискорений розвиток сільського господарства в контексті економічної та політичної точок зору» [5, с. 19]. Основою ринку продовольства, що загалом формує продовольчу безпеку держави, є виробництво сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів вітчизняними товаровиробниками. На думку М. Гилки, сільське господарство України втрачає спроможність забезпечувати попит населення необхідним обсягом продуктів харчування з належною якістю [4, с. 47].

Стратегічною метою розвитку вітчизняного продовольчого ринку згідно з Концеп-

цією Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року є:

- гарантування продовольчої безпеки держави;
- досягнення рівня споживання продовольства до науково обґрунтованих норм;
- забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів на зовнішньому і внутрішньому ринках [8].

Продовольча безпека – комплексне багатокритеріальне поняття. Вона має надзвичайно важливе суспільне значення, особливо в країнах із низьким рівнем життя населення. Важливим показником для характеристики стану продовольчого забезпечення є відповідність фактичного споживання продовольчих продуктів науково обґрунтованим нормам [3].

У зв'язку з цим науковці використовують так званий індикатор достатності споживання (відношення фактичного споживання на одну особу до раціональних норм споживання). Його стан для України відображено в табл. 1

Таблиця 1

Розрахунок індикатора достатності споживання продуктів харчування (на одну особу на рік), кг*

Показник	Раціональна норма	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Індикатор достатності споживання		
					2013 р.	2014 р.	2015 р.
М'ясо і м'ясопродукти	80	54,4	56,1	54,1	0,68	0,70	0,68
Молоко і молочні продукти	380	214,9	220,9	222,8	0,57	0,58	0,59
Яйця, шт.	290	307	309	310	1,06	1,07	1,07
Риба і рибопродукти	20	13,6	14,6	11,1	0,68	0,73	0,56
Цукор	38	37,6	37,1	36,3	0,99	0,98	0,96
Олія	13	13,0	13,3	13,1	1,00	1,02	1,01
Картопля	124	140,2	135,4	141,0	1,13	1,09	1,14
Овочі та баштанні	161	163,4	163,3	163,2	1,01	1,01	1,01
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	90	53,3	56,3	52,3	0,59	0,63	0,58
Хліб і хлібні продукти	101	109,4	108,4	108,5	1,08	1,07	1,07

*Розраховано за даними статистичного збірника «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» за 2015 рік [2].

Якщо провести оцінку стану продовольчої безпеки України протягом останніх років за критеріями достатності споживання, то його можна вважати незадовільним, а фактичне споживання – недостатнім. Задовільним є споживання лише таких груп, як яйця, олія, картопля, овочі та баштанні, а також хліб і хлібні продукти.

Отже, очевидно є необхідність збільшення споживання харчових продуктів, чого можна досягти передусім зростанням їх доступності для пересічних громадян. Окремі види продукції Україна виробляє у рази більше, ніж споживає і це дає змогу без загрози продовольчій безпеці займати лідируючі місця з експорту продукції сільського господарства у світі.

Україна у 2015 р. була повністю забезпечена основними видами зернових культур й при цьому мала найвищий експортний по-

тенціал в історії держави. За 2015 р. безмитну квоту, надану Україні ЄС в режимі автономних торговельних преференцій (20 тис. тонн), вітчизняні підприємства використали на 90% – до країн ЄС експортовано 18 тис. тонн цукру українського виробництва.

Споживання м'яса населенням становило близько 55 кг/рік (68% від рекомендованої норми), а структура споживання виглядала так: м'ясо птиці – 46%, свинина – 36%, яловичина – 16%, інші види м'яса – 2% [2; 6].

На ринку овочів спостерігалася нестабільна ситуація (рис. 1). У період збору врожаю зазвичай овочі дешевшали. Проте у 2015 р. ситуація змінилася. Починаючи зі середини серпня й дотепер спостерігали поступове зростання цін. Основною причиною цього вважається погіршення погодних умов, що вплинуло на суттєве зменшення обсягів зібраного врожаю.

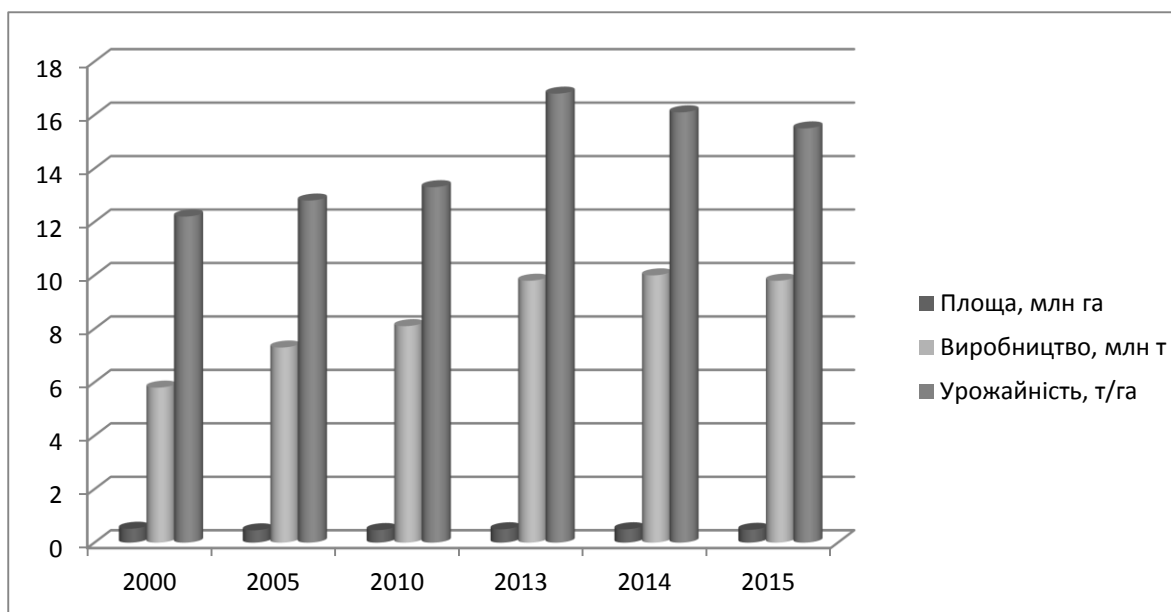

Рис. 1. Динаміка виробництва овочів в Україні [6].

Останні роки були врожайними в Україні. У 2015 р. картоплі зібрали близько 24 млн т (рис. 2). Через надмірну пропозицію внутрішнього ринку сільськогосподарські підприємства реалізовували її по 2,5–2,6 грн/кг, а собівартість сягала 2,3 грн/кг. Таку ціну востаннє спостерігали 6–7 років тому, проте й витрати на її вирощування у той час були майже удвічі нижчі.

Середні ціни продажу сільськогосподарськими підприємствами аграрної продукції,

що склалися у 2015 р., зросли проти 2014 р. на 24,3%, у тому числі на продукцію рослинництва – на 29,2%, на продукцію тваринництва – на 19,1%. Зростання цін на продукцію рослинництва відбулося насамперед за рахунок збільшення (на 38,9%) цін на зернові культури, які в загальному обсязі реалізованої продукції рослинництва займають 50,4%, та цін на олійні культури (на 31,6%) за питомої ваги 37,3%. Крім того, здорожчали баштанні культури (на 92,2%), цукровий буряк (на

24,2%), плоди та ягоди (на 21,9%), картопля (на 17,1%), овочі (на 9,1%).

Зростання середніх цін реалізації продукції тваринництва у 2015 р. відбулося за рахунок підвищення цін на худобу та птицю на 24,5%, яйця – на 19,7%, молоко та

молочні продукти – на 8,7%, вовну – на 6,5%.

Розглянемо, як забезпечуються раціональні норми за результатами розв’язку задачі знаходження оптимальних пропорцій аграрного сектору України.

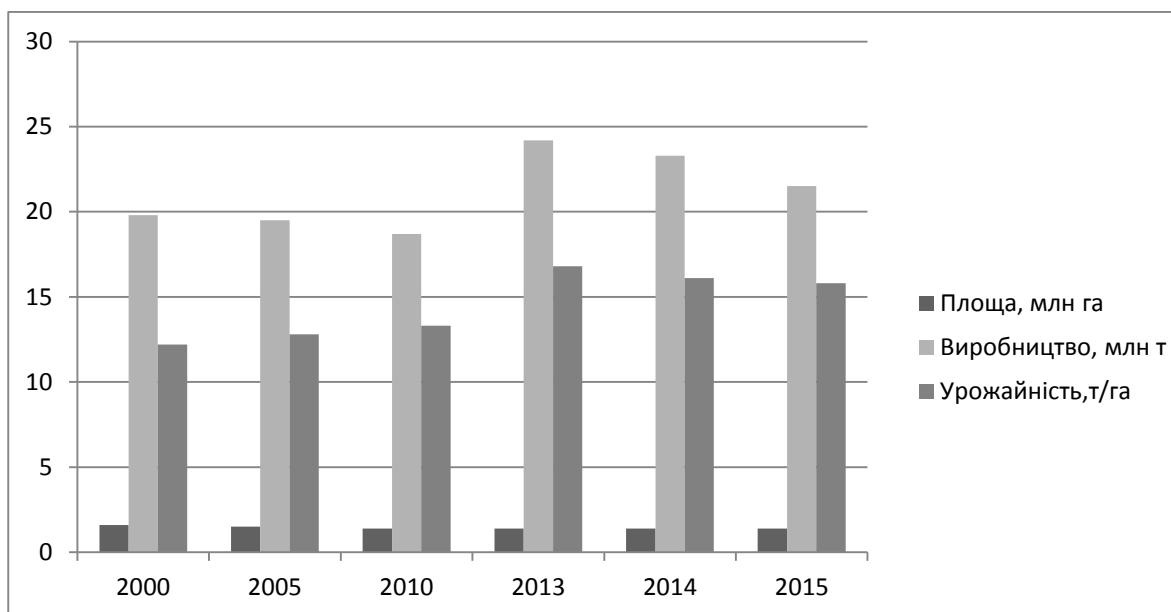

Рис. 2. Динаміка виробництва картоплі в Україні [6].

Був проведений аналіз загальної площі земельних угідь, структури посівних площ, зміни поголів'я сільськогосподарських тварин, виробництва продукції рослинництва й тваринництва, задоволення потреб населення у продуктах харчування, зміни цін на сільськогосподарську продукцію, внесення добрив під посіви, відтворення організаційно-правових форм, зміни обсягу й структури експорту, кормової бази для тваринництва та валового прибутку галузей аграрного сектору.

Необхідно зазначити, що всі перелічені величини були розраховані й проаналізовані окремо для кожної природно-кліматичної зони й загалом для України, а також для трьох періодів часу.

Забезпечення раціональних норм харчування продукцією рослинництва показано на рис. 3.

Упродовж 2013–2015 рр. раціональні норми харчування були досягнуті майже за усіма групами продуктів харчування рос-

линного походження, однак недостатньою є норма споживання плодів, ягід та винограду. У 2016 р. за умови дотримання розрахованих за моделлю пропорцій, поступового збільшення врожайності, внесення добрив за нормами та відповідного фінансування раціональні норми харчування забезпечуватимуться повністю за всіма видами продукції рослинництва.

Забезпечення раціональних норм харчування за продукцією тваринництва показано на рис. 4.

У 2013–2015 рр. за жодним видом продукції тваринництва, крім яєць, не була забезпечена раціональна норма харчування. Раціональна норма харчування у м'ясі та м'ясопродуктах не забезпечена на близько 32%, молоці – на 44%, рибі та рибопродуктах – у середньому на 35%. Причиною такого дисбалансу є різке зменшення кількості поголів'я худоби в усіх категоріях господарств, що підтверджують дані Державної служби статистики України [2; 6].

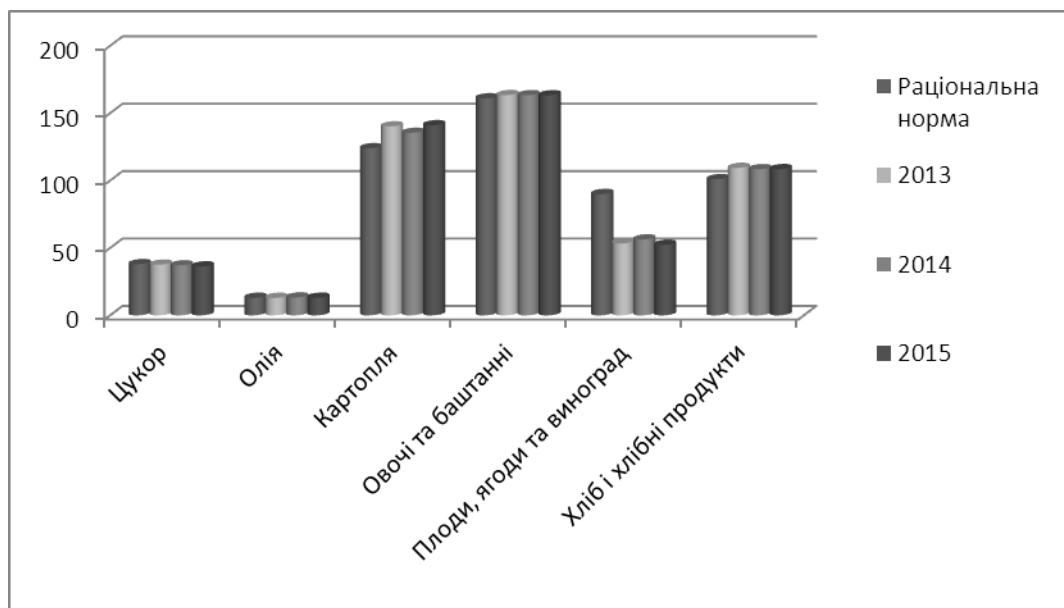

Рис. 3. Рациональні норми споживання та їх забезпечення за роками (продукція рослинництва) [2].

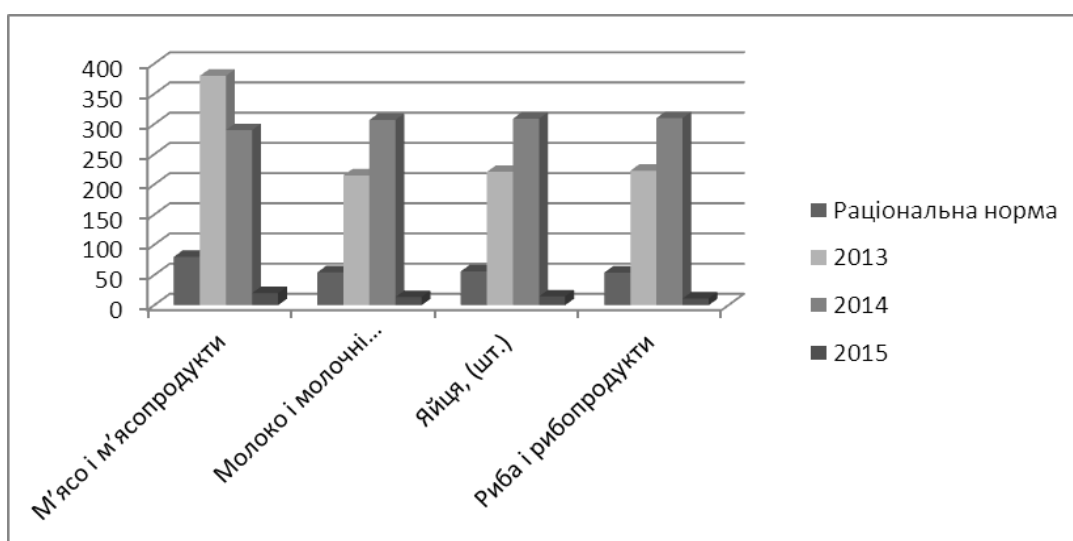

Рис. 4. Рациональні норми споживання та їх забезпечення за роками (продукція тваринництва) [2].

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. За результатами дослідження визначено основні загрози забезпеченню продовольчої безпеки:

1) фізична недоступність через недостатнє виробництво продовольства, недостатній розвиток ринкової інфраструктури;

2) низький рівень якості та безпеки продовольства;

3) недостатнє забезпечення продуктами тваринного походження рациональних норм харчування.

В Україні варто розглядати два основні напрями досягнення продовольчої безпеки:

- необхідно підтримувати постачання продовольства в таких кількостях, які могли б забезпечити здорове і повноцінне харчування населення;

- зробити наголос на досягненні самозабезпеченості сільгоспродукцією (зокрема продукцією, яку виробляють у господарствах населення), а також на підтримці і захисті державою вітчизняних товаровиробників, що автоматично коригує імпорт продукції.

Враховуючи низький рівень забезпеченості продуктами харчування населення України, необхідною є розробка стратегічного плану заходів для вирішення цієї проблеми, що й стане предметом наших подальших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Березіна Л. М. Економічна безпека та проблеми удосконалення відносин суб'єктів АПК / Л. М. Березіна // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ДУЕП, 2011. – № 1(4). – 187 с.
2. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2016/zb/07/zb_bsorh2015pdf.zip.
3. Визначення оптимальної структури аграрного сектору України для забезпечення продовольчої безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vestnikdnu.com.ua/archive/201151/24.htm>.
4. Гилка М. Аналіз тенденцій в сільськогосподарському виробництві за показниками його ефективності / М. Гилка // Аграрна економіка. – 2014. – Т. 7, № 1–2. – С. 47–54.
5. Гнатишин Л. Фермерські господарства в організаційній системі сільськогосподарського виробництва / Л. Гнатишин // Аграрна економіка. – 2012. – Т. 5, № 1–2. – С. 26–31.
6. Дані Державної служби статистики України. Розділ: Сільське господарство. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm.
7. Кобута І. Внутрішня підтримка сільського господарства в контексті приєднання України до Світової організації торгівлі / І. Кобута, О. Шевцов // Актуальні питання аграрної політики : зб. пр. Проєкту «Аграрна політика для людського розвитку». – К., 2002. – С. 342–412.
8. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>.
9. Мостенська Т. Стан та перспективи розвитку ринку продовольчих товарів в Україні / Т. Мостенська // Харчова і переробна промисловість. – 2009. – № 1 (353). – С. 8–12.
10. Стратегічний план трансформації системи технічного регулювання та захисту прав споживачів відповідно до вимог Світової організації торгівлі та Європейського союзу на 2015–2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ssu.gov.ua>.
11. Тарасюк Г. М. Необхідність удосконалення продуктових стандартів, норм та нормативів при плануванні розвитку підприємств харчової промисловості / Г. М. Тарасюк // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький, 2008. – № 4, т. 1 (114). – 350 с.
12. Управління якістю за вимогами МС ISO 9001/9004: 2000 і система управління ризиками НАССР на підприємствах харчової промисловості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://qsys.com.ua>.
13. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Білько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
14. Щекович О. С. Сучасний фінансово-економічний стан продовольчої безпеки України, як складової світової продовольчої системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://magazine.faaaf.org.ua/content/view/739/35>.

